

Ifj. Fekete Károly

Ének- és zeneoktatás a Debreceni Református Gimnáziumban 1873/1874 és 1948/1949 között

A Református Gimnáziumban folyó munkának a régi időktől egészen napjainkig eredményekben gazdag és színes területe az ének- és zeneoktatás. Az ének, a zene nem maradt meg az ének- és zeneórák szűk kere-

Ifj. Fekete Károly a debreceni Református Hittudományi Egyetem ezidei rektora, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola debreceni tagozata egyházzenei tanszakának tanára

tein belül, hanem onnan kiindulva az egész diákéletet meggazdagította.

A modern gimnáziumi oktatás kialakulása (1873/1874) utáni hetvenöt év alatt három tanár átformálta gimnáziumunk zenei életét: Szotyori Nagy Károly, Mácsai Sándor és Szigethy Gyula. Hármójuk szellemi rokonsága egyenletes fejlődést biztosított. Mácsai Sándor ott folytatta, ahol Sz. Nagy Károly befejezte, mert példaképének tekintette egykori tanárát. Ugyanez ismétlődött meg Szigethy Gyula indulásakor is, mert az ő tanár-ideálja Mácsai Sándor volt. Mindkét esetben a példaképre figyelés segített abban, hogy a Teológia padjaiból váratlanul gimnáziumi katedrára emelt fiatalok könnyebben magukra találjanak és saját koruk zenei szaktekintélyeivé nőjék ki magukat Debrecenben.

Amikor most Szotyori Nagy Károly, Mácsai Sándor és Szigethy Gyula tanári pályáját áttekintjük, akkor az egész Kollégium zenei életének jelenlegi virágzásához vezető állomások közül három áll előttünk, amelyek ma is tanítanak bennünket és indíttatásokat adnak a jövőre nézve.

Szotyori Nagy Károly (1821–1897)

A Gimnázium tanára: 1845/1846–1886/1887.

Sz. Nagy Károlyt apja, Sz. Nagy Mihály (1780–1843) nagytemplomi orgonista halála után választotta meg a debreceni Egyháztanács orgonistának 1844 februárjában.¹ Már apja Debrecenbe kerülésekor (1838) több hangszeren játszott, és miközben a Kollégium filozófiai kurzusát végezte, magánháznál vállalt zongoratanítást.² Apjától —aki maga is képzett, több hangszeren is játszó orgonista és hangszerkészítéshez is értő ember is volt— alapos hangszeres és zeneelméleti oktatást kapott. Az orgona, zongora és hegedű mellett még fúvós hangszeren is megtanult játszani. Mégis, mikor megválasztották nagytemplomi orgonistának, azt kérte, hogy „a’ magasabb Musikai tudományban szerzendő bővebb ösmeretek, s maga kimíveltetése végett kül országokba utaz-

¹ TTREL I. 99. c. 23. k. 1844. 3. szám, 2–3.

² *Debreceni Protestáns Lap* 1896. február 1., 62–63.

hasson”³. Egy év múlva, 1845 tavaszán tért haza, „s annak igazolására, hogy idejét 's erejét a' kitűzött cél lehető megközelítésére szentelte, bemutatta a' Bécsi legnagyobb Művészektől, s egyesületektől nyert hat rendbeli eredeti bizonyítványait”⁴, amit mély meglepéssel vett tudomásul az Egyháztanács.

Bécsen kívül járt még Prágában, Lipcsében és Stuttgartban is.⁵ Betekintést nyert az európai zenei életbe és ismeretségeket is kötött. Mint képzett zenész tért haza és látott neki a munkának.

1845-ben elfoglalta a nagytemplomi orgonistaságot, elkezdte az ének- és orgonatanítást a Kollégiumban és átvette a Kántus vezetését: „Consistoriumunk megegyezik abban, hogy Orgonista Nagy Károly az Éneklés mesterségét a nemzeti és latin osztály és a Paedagogicum Seminarium növendékeinek s végre az ifjúság éneklői karának hetenkint 15 órán által tanítsa; s a tanító fáradtságát ez első próba évre 200 pengő forintban határozta megállapíttatni [...] az Orgonára tanítást pedig [...] jelen körülmények közt kéntelen a' Tanító magános buzgóságára hagyini fen.”⁶

Már tanársága kezdetén megmutatkozott, hogy új korszak következett el a Kollégium zenei életében. A Kántus addigi vegyeskari felállítását férfikarivá szervezte át. Az egyházi kórusok mellett világi dalokat is kezdtek énekelni.

1846 az énektanítás terén hozott újat és teremtette meg Sz. Nagy pedagógiai munkásságának első gyümölcsét, a Zákány Józseffel közösen kiadott *Énekhangzatos könyvet*. Bár a könyv elemi iskolai tanítóknak készült, mégis megtalálhatók benne Sz. Nagy tanítási módszerének alapelvei. A tananyagban szerepelt a legtöbb zsoltár és az akkori ún. 1806-os énekeskönyv teljes dicséretanyaga. Ezek segítségével a zeneelmélet alapjait is beiktatta vezérkönyvébe. A gyakorlati tanácsok közül a legszembetűnőbb, hogy a tanítóknak nemcsak az éneklésben való jártasságot kötötte lelkére, hanem a hegedű- vagy zongorajátékban való képzettséget is, melyekkel segíthetik a tanítást.

Az énektanítás módja ebben az időben máshol még hallás utáni. Csak a későbbiekben találunk törekvéseket a hangjegyek szerint való, tudatos éneklés tanítására. A XIX. századi ilyen irányú szakirodalom első zsengeje Sz. Nagy és Zákány könyve, amit csak évek múltán követett a többi kézikönyv (1851. Batizi A.: *Kis énekléstan*; 1855. Thill F.: *Elemi karénektan*; 1856. Szepesi: *Elemi karénektan*; 1860. Zsasskovszky: *Egri énekkaté*; 1864. Ivánka Sámuel: *Karénektan*).

Sz. Nagy Károly újabb, hiánypótló műve 1848-ban jelent meg: *Templomi karénekeskönyv* címen. Kórusok és orgonisták egyaránt használhatták, mert az énekkari feldolgozások korálkönyvi letétként orgonán is játszhatók voltak. Ennek a vállalkozásnak, amely az erdélyi énekeskönyvre épült, folytatása az 1859-ben kiadott *Orgonakönyv*. Ez az első református korálkönyv. Sz. Nagy

³ TTREL I. 99. c. 23. k. 1844. 3. szám, 2–3.

⁴ TTREL I. 99. c. 24. k. 1845. 112. szám, 49.

⁵ *Debreceni Protestáns Lap* 1896. február 1., 62–63.

⁶ *Egyházkerületi Jegyzőkönyv* 1845. november 12., 601. szám

egy későbbi újságcikkben így vall kiadványairól: „Munkáim kidolgozásában követtem Schneider Fridrik, Schneider János, Becker C. F., Schärtlich és Dr. Volkmár s több zenetudósokat [...] kik a világ leghíresebb zenetudósai”.⁷ Hogy valóban alapos munkát végzett, az látszik azokról a bírálatokról, amelyeket bel- és külföldi szakértőktől kapott,⁸ és Árokháty Béla elismerő szavai- ból: „A református korálkönyvek közül legkiválóbb becsű zenei munka Szotyori Nagy Károly [...] orgonakönyve, amelyben a kiegyenlített ritmusú genfi zsolttárok és dicséretetek komoly stílusú feldolgozásait adja, a református kántorok kezébe.”⁹

Sz. Nagy Károly munkaterülete egyre szélesedett. 1853-tól az Entwurf gimnáziumban, 1856-tól pedig a Kollégium Tanítóképző Intézetében is tanított. Kollégiumi tanársága mellett magán-zeneiskolát is vezetett, melynek 1853-ban 50-60 növendéke volt.¹⁰ (Ez később beolvadt a városi Zenedébe.) Debrecen Zenedéje csak 1862-ben nyílt meg, amely Sz. Nagy Károlyt is tanárai közé választotta: a zongora tanszakot vezette. Szakmai tekintélyét mutatja, hogy rábízta az iskola tanmenetének kidolgozását.¹¹ „Ezek szerint minden kezdő növendék egy évig az ‘énekiskolába’ járt, ahol a hangszer-tanulás megkezdése előtt a szükséges elméleti alapismereteket is megszerezhetette. [...] A kezdő növendékeknek énekes alapon történő illetén elindítását Kodály Zoltán is nagyra értékelte.”¹²

Nem lenne teljes a képünk Sz. Nagy Károly munkásságáról, ha nem említenénk meg a kántor- és orgonistaság, a Kántus vezetése, a gimnáziumi, a tanítóképzői, a zenedei tanársága és a zeneszerzés mellett, hogy orgonatervezéssel is foglalkozott. 1867–1868-ban a Nagytemplom orgonáját építteti át és bővítteti Kizsel István debreceni orgonaépítővel. A Kistemplom orgonájának tervezését már együtt végzik 1872-ben. Sz. Nagy Károly nevével több vidéki orgona készítésénél találkozunk. Mint szakértőt hívták meg Hajdúhadházra, Hajdúnánásra, Kabára, Karcagra, Kunmadarasra, Nagylétára, hogy csak néhány helyet említsünk a sok közül.¹³

Szerteágazó életútja 78 éves korában, 1897. április 2-án ért véget.

Sz. Nagy Károly gimnáziumi tanársága idején az ének a melléktárgyak sorába tartozott. Az 1883-ban hozott középiskolai törvényig az I-VI. osztályban heti egy-egy órában volt énekóra. A VII-VIII. osztályban már nem szerepelt a tantárgyak között.¹⁴

⁷ *Debreceni Protestáns Lap* 1887. január 29., 48–49.

⁸ Uo.

⁹ Árokháty Béla: „Ének és zene a magyar protestáns egyházakban”, *A magyar muzsika könyve.* (Szerk. Dr. Molnár Imre). Budapest 1936. 31.

¹⁰ Szatmári Endre: „A debreceni zeneoktatás története”, *Debrecen zenei élete a századfordulótól napjainkig.* (Szerk. Breuer János). Debrecen 1975. 7.

¹¹ Uo. 7–8.

¹² Uo. 9.

¹³ ifj. Fekete Károly: *Kizsel István élete és munkássága.* (Kézirat)

¹⁴ *Debreceni Protestáns Lap* 1897. április 3., 180.

Az énektanítás elsősorban a vallásos nevelés támogatását szolgálta a református iskolákban, így Debrecenben is, ezért a tananyagot az Énekeskönyv anyaga jelentette, amelyhez a hangjegyek olvasásának megtanulása és az alapvető zeneelméleti anyag elsajátítása járult.¹⁵ A tanítás tankönyv nélkül folyt. A diákok hallás után tanultak, úgynevezett „beemléző” vagy „beemlékeztető” módszerrel. Osztályozás ekkor még nem volt énekből. Elmélyültebb zenetanulásra a Zenede megalakulásától kezdve alapítványok adtak lehetőséget a kollégiumi diákoknak. Főleg a Farkas Ferenc és a Csanak József-féle alapítványból jutott pár ingyenes hely a zenét komolyabban tanulni vágyók számára. A gimnáziumi Értesítőkből évről-évre nyomon követhetők az erre vonatkozó adatok. (Pl. 1873/1874-ben 8 fő, 1874/1875-ben 3 fő, 1875/1876-ban 3 fő, 1876/1877-ben 6 fő tanult ingyen a Zenedében.)¹⁶

A gimnáziumi énektanár kötelességei közé tartozott a Gimnázium Énekkarának vezetése, amely függetlenül működött a főiskolások énekkarától, a Kántustól. Már említettük, hogy Sz. Nagy 1845-ben a kor kívánalmái szerint férfikarrá szervezte át a Kántust, ami azt jelentette, más lett a felállítás, mint a Maróthi-féle Kántusban. E hagyomány, a fiú-vegyeskari felállítás azonban nem szűnt meg, mert tovább élt a Gimnázium Énekkarában. Az Énekkar 1900-ig nem alkotott önálló egyletet, de tudjuk, hogy folyamatosan működött addig is.

Érdekes színpontok voltak a gimnázium zenei életében a osztályénekkarok, amelyek mellett, hogy egy-egy buzgó diák kezdeményező-készségét dicsérik, jelzik, hogy a diákoknak volt igényük az együttlétszórásra.

Az 1873/1874-es tanévben „énekegyletet alakított 28 V-dik osztályos tanuló, kik Mácsai Sándor tanuló vezetése s az énektanár felügyelete alatt az összhangzatos éneklésben igen szép sikerrel gyakorolták magukat”.¹⁷ A következő tanévben már 30 fővel folytatták a munkát,¹⁸ majd 1875 őszén mint VII. osztályosok beléptek a Kántusba. (Mácsairól a későbbiekben lesz szó.)

1879-ben az akkori IV. osztályban alakult „önképző cantus”. A Gimnázium zenei életének különleges dokumentuma az a jegyzőkönyv, amely Sz. Nagy Károly iratai és levelei között maradt meg a Hajdú-Bihar megyei Levéltárban.¹⁹ Ha fellapozzuk a könyvecskét, kirajzolódik előttünk, milyen is volt egy ilyen osztályénekkar munkája. Adjuk át a szót az egylet jegyzőjének:

„Egyletünk célja: egyházi énekeket és világi darabokat tanulni. Ezen két célunknak három igen fontos következménye van: az egyik a vallásosság, a másik a hazafiság, s a harmadik egymás kölcsönös szeretetének az ápolása, a mit közönségesen barátságunk nevezünk [...] Az egyletnek kezdetben 56 rendes tagja volt, jelenleg pedig 33 van. Itt önkénytelenül az a kérdés merül fel:

¹⁵ A Magyarországi Reformált Egyház Egyetemes Tanügyi Bizottsága által a IX és VIII osztályú gimnáziumra készített és megállapított tanterv. Budapest 1880. 29.

¹⁶ Gimnáziumi Értesítő (a továbbiakban: *Ért.*), 1847/1875., 46.; 1875/1876., 45.; 1876/1877., 19.

¹⁷ *Ért.* 1873/1874. 61.

¹⁸ *Ért.* 1874/1875. 51.

¹⁹ HBmL XIII. 3. 1. Sz. Nagy Károly zenetanár iratai és levelei

hova lett 23 tag? E kérdésre a feleletet az ifjúság gyengeségében kell keresni. [...] Egyletünk [...] február első napján alakult meg, s ettől fogva a 'gymnasiumi IV. osztály önképző cantusa' néven működött, még pedig úgy, hogy az egyes darabokat három hangra tanulta. Azonban később átláttuk azt, hogy a legszebb világi darabokat, mivel azok négy hangra vannak írva, nem tudjuk tanulni. Tehát szükséges volt úgy alakítani át cantusunkat, hogy négy hangú darabokat is tanulhassunk. Úgyde másfelől azt hittük, hogy kevesebb számú tagokkal többre haladhatunk, s éppen ez volt indító ok arra nézve, hogy a 'Gymnasiumi IV. osztály önképző kis cantus'-át alakítottuk. Ebben 27-en voltak, még pedig négy szakaszra osztva. [...] A tanulnivalók pedig úgy voltak beosztva, hogy a nagy cantus —a melyben a kis cantus tagjai is benne voltak—, tanulta három hangra az egyházi éneket, a kis cantus pedig csak világi darabokat tanult, részint négy, részint három, részint egy hangra."

Az egylet elnöke Hegedűs János tanuló volt. A tisztségviselők között volt még cantus praeses, jegyző, pénztáros és bizottsági tagok. A munkát Tüdős János osztályfőnök és Sz. Nagy Károly kísérte figyelemmel. A jegyzőkönyvből kiderül az is, hogy februártól júniusig megtanulták három szólamban a 42. zsoltárt és a régi énekeskönyv 179. dicséretét (Dicsőült helyeken...), valamint a Szózatot, a Nemzeti dalt, s a „Fogoly lepke...” és a „Beszegődtem Tarnóczára bojtárnak...” kezdetű dalokat. Egyéb népdalokat is tanultak, de címüket nem jegyezték fel. Az egylet az év végi záróhangverseny után tanáruk iránti tiszteletből és hálából a Jegyzőkönyvet Sz. Nagy Károlynak ajándékozta.

Szotyori Nagy Károly volt a Kollégium és benne a Gimnázium első olyan ének-zenetanára, akinek magas szintű zeneelméleti és hangszeres tudása volt. Németes zenei műveltsége határozott stílusváltást jelentett a korábbi kollégiumi éneklési és zeneszerzési stílushoz képest. Mint pedagógus kora színvonalán végezte munkáját. Az addigi hallás utáni tanításról áttért a hangjegyek utáni oktatásra. Tanársága alatt új lendületet kapott a Kollégium falain belül a zenei élet. Az egy nemzedékkel fiatalabb tanár, S. Szabó József szerint: „Sz. Nagy Károly érdeme, hogy a szabadságharc után a debreceni gimnáziumra következő, rendkívül zavaros és változatos korszakban tisztességes színvonalon maradt meg itt az énektanítás, mely Maróthy korszakalkotó reformja óta a debreceni kollégiumot a hazai többi iskolák fölé emelte.”²⁰

Mácsai Sándor (1858–1924)

A Gimnázium tanára: 1886–1924.

Mácsai Sándor 1858. május 23-án született Kabán. Elemi iskolái után 1869-ben került a Kollégiumba, ahol Szotyori Nagy Károly fedezte fel zenei tehetségét és külön foglalkozott vele. Alapos ismereteket szerzett zeneelméletből, össz-

²⁰ *Debreceni Protestáns Lap* 1924. december 13., 379.

hangzattanból, zeneszerzésből. Megtanult zongorázni és hegedülni. Már a gimnázium alsó osztályaiban olyan jártasságot tanúsított az összhangzattanban, hogy tanára megbízásából többször készített átíratokat a gimnáziumi vegyeskar számára.²¹ Zenei tudása, rátermettsége a Kántusban is újabb sikereket hozott számára. 1876-ban mint végzős gimnazista a tenor protokántora, 1877-től teológiai tanulmányainak megkezdésétől pedig a Kántus karnagya lett, és az is maradt egészen haláláig. 1881-ban szerzett lelkészi oklevelet. Előbb a Főiskola rendkívüli, majd állandósított ének- és zenetanárává választották: „Szakavatott egyént jutalmazott meg ezzel a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés, ki a tudományok komoly csarnokában méltólag képviseli az ének és zene műzsáinak szép művészetét.”²² 1886/1887-ben még Sz. Nagy Károllyal együtt tanított a Gimnáziumban, 1887-től azonban teljes óraszámában átvette az énekorákat. A Kántuson kívül 1886-tól vezette a debreceni Városi Dalegyletet. „Az 1889-i erdélyi körútjukon magyarok és nemzetiségiek együtt ünnepelték Mácsayt és a Városi Dalegyletet. A fiumei országos dalosversenyről az első díjat hozták el, de Triesztben és Velencében is meghódították a különösen fejlett zenei ízléssel rendelkező olaszokat [...], Lembergben a lengyelek fogadták testvéri szeretettel Mácsayékat, 1906-ban pedig ők voltak a Városi Dalegylet vendégei Debrecenben.”²³ 1896-ban Belgrádban jártak, 1898-ban Konstantinápolyban. Ez évben választotta Mácsait a Magyar Dalosszövetség országos társkarnagyává. 1899-ben szervezte meg a Vagongyár munkásaiból az „Egyetértés” Dalegyletet. A debreceni zenei élet egyik legjelentősebb egyénisége volt a századforduló körüli években. Munkatársa volt a Református Zeneközlöny c. lapnak.

Átiratainak számát nehéz lenne számba venni, amelyeket Egressy, Erkel, Haydn, Huber, Lavotta, Palmer, Sz. Nagy Károly, Zeleméry, Zsasskovszky, Bihari, Csermák és Dankó műveiből készített. Különösen Lavotta Csokonai-dalainak átiratai lettek nevezetesek, amelyek 1905-ben nyomtatásban is megjelentek. „Beóthy Zsolt és barátai nem egyszer azért is jöttek Debrecenbe, hogy eltikkadt lelküket a Kántus Csokonai-dalaiban megfüröszkés és felüdítsék.”²⁴ A Dankó-nóták feldolgozásában Ádám Jenő elődje volt. Zenetörténetileg is figyelemre méltók azok a művei, amelyek jóval Kodályék fellépése előtt magyar népdalokra és régi magyar dicséretre épültek.²⁵

1924. szeptember 11-én, 66 éves korában váratlanul halt meg Debrecenben. Szülőházát Kabán emléktábla jelöli. Emlékének ápolására alakult és működött mintegy húsz éven keresztül Debrecenben a „Mácsai-dalkör”.

²¹ Nagy Sándor: *A Debreceni Református Főiskolai Énekhar (Kántus) 1739–1938*. Hajdúhadház 1938. 73–74.

²² *Akadémiai Évkönyv* 1885/1886 36.

²³ Nyakas László: „Mácsay Sándor a »munkások karnagya«, *Hajdú-Bihar megyei Napló* 1974. április 4., 12.

²⁴ *Debreceni Protestáns Lap* 1924. 51–52. sz., 390.

²⁵ Ld. a Kántus kottatárában lévő, Mácsai-műveket tartalmazó kéziratot.

Mácsai Sándor tanári munkája a Gimnáziumban

Nagy átalakulások idején, 1886/1887-ben kezdi el tanárságát Mácsai a Gimnázium V-VI. osztályában, amikor még egy tanévet egykori tanárával és példaképével, Sz. Nagy Károllyal dolgozhatott együtt, aki az alsó négy osztályban tanított. Az 1887/1888-as tanévvel kezdi meg önálló munkáját Mácsai.

Az 1884-ben életbe léptetett új konventi tanterv a református gimnáziumokban heti 12 órában állapította meg az énektanítást. Az átállás igen lassan ment, hiszen még évek múltán is csak heti 6 órában volt énekóra. 1887/1888–1890/1891 között heti 7 óra volt, s csak 1891/1892 között valósult meg a heti 12 óra. A rendelet szerinti nagyobb óraszám, a teljes embert kívánó énektanítás hozta maga után az ének-zenetanári tanszék felállítását. Sokat tett megvalósulásáért Révész Bálint püspök s Balogh Ferenc teológiai tanár. Mácsait 1891-ben nevezték ki a Gimnázium rendes tanárának, s így az 1891/1892-es tanévben áttérhettek a heti 12 órás énektanításra, amelyből heti két-két órában az alsó négy osztálynak, heti egy-egy órában a felső négy osztálynak volt énekórája. Újat hozott az áttérés abban is, hogy a VII. és VIII. osztály tantárgyai közé is belépett az ének, valamint az is újítás, hogy ezentúl énekből is kellett osztályozni. Az óraszám növekedésével a tananyag is bővíthetett. Álljon itt példaként a nyolc osztály 1894/1895-ben végzett tananyaga:

I. osztály:

A hangjegyek ismertetése. Zenei hangok, azok elnevezése violinkulcs szerint. Hangközök, egész és fél hangok. A kemény hangsor fogalma. Hangjegy- és szünetjegy-értékek. Egyszerű és összetett ütemek. Éneklési szabályok a hang- és lélegzetvételnél.

Zsoltárok: 23, 25, 30, 32, 33, 35, 36, 42, 45, 66, 77, 84, 89, 90, 138.

Dicséretes: 37, 64, 74, 76.

II. osztály:

Ismétlés. A kereszt és b által képzett dúr hangsorok kifejtése és éneklése. A feloldó jel. Ritmikus gyakorlatok a módosító jelek gyakorlására.

Zsoltárok: 16, 19, 24, 38, 39, 46, 81, 91, 96, 102, 103, 105, 150.

Dicséretes: 17, 63, 75, 137, 144, 157.

III. osztály:

Ismétlés. Dúr hangsorok 7 keresztől 7 b-ig. Az ütem fogalma, különböző beosztások. A gyök- vagy alapösszhang ismertetése és begyakorlása. Az összhang megfordítása, elnevezése. Zsoltárok és dicséretes. Összhangzatos éneklés.

IV. osztály:

Ismétlés. A moll hangnem fogalma és megismertetése, ezek leírása 7 keresztől 7 b-ig. Szabályok a szöveggel való énekléshez. Összes halottas ének éneklése. Összhangzatos éneklés.

V. osztály:

Ismétlés. A dúr skálák hármashangzatai. (Nagy, kis, szűkített hármások.) Hangköz megkettőztetés. Az összekötés szabályai. Teljes és plagál zárlatok.

VI. osztály:

Ismétlés. Szólamok elnevezése. Szólamvezetés szabályai. Tiltott ötöd- és nyolcadmenetek.

VII. osztály:

Ismétlés. A hármas mellékhangzatok összekötésének szabályai. Hármashangzatok mollban és összekötéseik. Egyházi énekek ismétlése.

VIII. osztály:

Ismétlés. Hármas, négyes, ötös hangzatok megfordítása és összekötési szabályai.

A tananyagból kitűnik, hogy a gyülekezeti énekek megtanulása, a karéneklés és az összhangzattan kapta a főszerepet; ezekhez segített a hangjegyismeret és a zeneelmélet. Már a III–IV. osztályban megkezdődik az „összhangzatos éneklés”, 3 szólamban. Az V–VIII. osztály már szinte csak az összhangzattannal foglalkozott, s ezt az ún. „kargyakorlat” egészítette ki, 4 szólamú férfikarban.

Mácsai mint kitűnő hegedűs, előszeretettel használta hangszerét segédeszközként a tanításban. Nehézzé tette a munkát, hogy nem voltak tankönyvek. Az elméleti anyagot és a gyülekezeti énekeskönyvön kívüli dallamokat a tábláról másolták a tanulók. A gyakorlatban ez sokszor azt jelentette, hogy órán leírták, előkészítették az anyagot, amit csak a következő órán dolgoztak fel.

Az 1901-ben megjelent konventi tanterv a vallás után sorolta be az éneket: „Tantervünk, mint eddig, úgy most is felveszi —rendkívüli tárgynak— az énektanítást, még pedig, egyfelől vallástanításunkhoz, másfelől a nemzeti költészethez való viszonyainál fogva *kiváló helyen* a vallástan és a magyar irodalom közé sorozva.”

A Konvent következő, énektanítással foglalkozó határozatában hosszabb előkészítés után, 1909/279. sz. alatt hagyta jóvá a Seprődi János kolozsvári énektanár tervezete alapján készült részletes tantervet és utasítást. Ebben az óraszám nem változott és a tananyagban is csak annyi, hogy a VII. osztályban általános, a VIII. osztályban pedig magyar zenetörténet koronázza meg az addig tanultakat. Ebből az időből származhat Mácsai Sándornak az a zenetörténet-jegyzete, amelynek egyetlen példányát a Kántus kottatára őrzi.

Az 1913/1914-es tanévben készült el a Gimnázium új épülete, amely új lehetőségeket biztosított az ének-zeneoktatás számára is. Az épület II. emelete utcai részében, a jobb szárnyban egymás mellett kapott helyet az énekterem és a zeneterem. A körülmények javulása és Mácsai feladatainak szaporodása készítette a tanári kart, hogy javaslatot tegyen az Egyházkerületnek egy második énektanári állásra.²⁶ Az Egyházkerületi Közgyűlés a javaslatot elvben elfogadta, de anyagi okok miatt a javaslat megvalósítását elhalasztotta.

A század elejétől egyre több jele mutatkozott Mácsai odaadó munkájának. Helyesen ismerte fel a tanári kar, hogy ha az énekkart egyletté szervezi s megalakítja a zenekört, akkor a nevelő munka újabb bázisait teremtheti meg

²⁶ Ért. 1913/1914., 203.

a Gimnáziumban. „Bár tanári karunk nem szívesen támogatja azokat a törekvéseket, melyek különféle ifjúsági egyletek alapításával s azokban való szerepléssel az ifjúságot tulajdonképpeni feladatától elvonják és bennök a szereplési viszketegyet felköltik s ápolják; mind a mellett ott, a hol az egy célra munkálás szempontjából az erők tömörülése feltétlenül szükséges, mint pl. a művészi tárgyak: ének és zenénél a tanári kar maga lépett fel buzdítással az erők egyesítésére. Így alakult meg 1900–1901-ben a főgymnasiumi Zenekar a főgymnasium zenében járatos tanulóiból és a főgymnasiumi Énekkar az erre alkalmas elemekből” — adja tudtul az 1903/1904-es Értesítő (153–154. oldal).

Mindkét kört Mácsai vezette. A két egylet munkája nemcsak a hazafias és iskolai ünnepélyeket gazdagította, hanem az 1903-tól S. Szabó József vallástanárnár vezette Ifjúsági Gyülekezet istentiszteleteit és ünnepélyeit is. Az Önképzőkör legaktívabbjai között ott találjuk az Énekkar és a Zenekar tagjait.

Az Énekkar munkája

A Kántus mellett eddig is önállóan működő vegyeskar életében az 1901/1902-es tanév csak az egyletté válást jelenti. Továbbra is marad a Maróthi-féle fiúvegyeskari felállítás, amelyet tovább őriz és átment a XX. század közepéig, amíg a Kántus újra át nem alakul vegyeskarrá (1955). A repertoárnak Sz. Nagy Károly, Mácsai Sándor és Szigethy Gyula vezetése alatt is részei a Maróthi-zsoltárok.

A Gimnáziumi Értesítők alapján készült kimutatás szerint a következő volt az énekkar létszáma Mácsai tanársága alatt (1901/1902–1924/1925):

Tanév	Létszám	Tanév	Létszám
1900/1901	60	1912/1913	75
1901/1902	60	1913/1914	108
1902/1903	98	1914/1915	64
1903/1904	*	1915/1916	63
1904/1905	70	1916/1917	65
1905/1906	84	1917/1918	75
1906/1907	91	1918/1919	87
1907/1908	123	1919/1920	95
1908/1909	92	1920/1921	69
1909/1910	99	1921/1922	141
1910/1911	77	1922/1923	68
1911/1912	86	1923/1924	84
		1924/1925	62

* M. S. betegsége miatt csak megalakult.

Hetente két-két órát próbáltak.

Az énekkar évenként visszatérő szereplési lehetőségeit az Önképzőkör és az Ifjúsági Gyülekezet ünnepélyei, a Zenekörrel közösen rendezett hangverseny és az iskolai ünnepélyek alkották. Ezek közül a nevezetesebbek a következők voltak:

1905. január 22.: Az Önképzőkör Csokonai halálának 100. évfordulójára rendezett ünnepélyén Mácsai Tihanyi echohoz c. művét énekelték.²⁷

1910 február 12.: a Bethlen-émlékünnepélyen Haydn Teremtés c. oratóriumából adtak elő részleteket a gimnáziumi zenekar kíséretével.²⁸

1912-ben az Ifjúsági Gyülekezet évzáró ünnepélyén Bach: Hozzád, áldás forrása kezdetű korálját énekelték.²⁹

Az 1913/1914-es tanév nagy eseménye 1914. június 13-án zajlott le, amikor a Gimnázium új épületének felavatásán várt nagy feladat az énekkarra. Dél előtt Mainzer: Oh, kereslek c. darabját és a Himnuszt énekelték, délután pedig az Antigone előadásán Mendelssohn: Antigone című művéből adtak elő betéteket zenekari kísérettel. Ezt a közreműködést igen komoly és fáradságos munka előzte meg: „Ősszel a legnagyobb gondot az énekszámok megválasztása és a görög szöveggel való egyeztetése okozta. De ebből kisegített a porosz királyi Joachimstal-i gimnázium alig meghálálható előzékenysége [...] midőn első szavunkra összes hangjegyeit elküldte leírás végett. Sikerült is egy 40 tagú férfikart toborozni növendékeinkből, akik a sokfelé elfoglalt Mácsai Sándor kollégánk fáradhatatlan vezetése alatt mindvégig dicséretes buzgósággal vettek részt az énekpróbákban.”³⁰

1916. május 7-én, az évzárón Händel: A bűnbánó c. kórusát adták elő.³¹

1921. december 4-én a Dóczy Intézet 30 leány-énekesével együtt a Csokonai Színházban rendezett székely ünnepségen székely népdalokat mutattak be.³²

Az ünnepi szereplésekből kiragadott példák már betekintést adtak a kórus repertoárjába. Tegye teljesebbé a képet a Gimnáziumi Értesítőkből összeállított jegyzék:

Bach: Hozzád, áldás forrása
 Borsodi Emil – Sztárai Mihály: 23. zsoltár
 Egressy – Zsaskovszky: Klapka induló
 Erkel Ferenc: Himnuszt
 Egressy: Szózat
 Farkas András: Jersze, emlékezzünk
 Haydn: Teremtés – részletek

²⁷ *Ért.* 1904/1905. 82.

²⁸ *Ért.* 1910/1911. 67.

²⁹ *Ért.* 1911/1912. 76–77.

³⁰ *Ért.* 1913/1914. 212.

³¹ *Ért.* 1915/1916. 107.

³² *Ért.* 1921/1922. 21.

Händel: A bűnbánó
 Kapi Gyula – Dévai Bíró Mátyás: Históriás ének
 Káldy Gy.: Rákóczi kesergője
 Magyar gályarabok éneke
 Lassus: Miképp feledném el Őt
 Mainzer: Oh, kereslek
 Maróthi Gy. genfi zsoltárai
 Mácsai S.: Csokonai nóták
 Fóthi dal
 Népdalok
 Oh, te áldott Kánaán...
 Mendelssohn: Antigóné – részletek
 Sz. Nagy K.: CVII. zsoltár
 – Szegedi Kis István: Jövel, Szentlélek Isten
 Reichardt: Fényes dicsőséget...
 Schubert: Fohász
 Sz. Nagy József: Honfidal
 Tatay Zoltán: Zengjünk hálaéneket!

A Zenekör munkája

A hangszeres zenének éppúgy évszázadokra visszanyúló hagyományai vannak a Kollégiumban, mint a többszólamú éneklésnek. A legismertebb szálak itt is Maróthiig vezetnek. A XIX. század végén két zenekar is működött a Kollégiumban. Az egyik a Főiskolai Zenetársulaté, melynek alapítási éve 1867, a másik a Tanítóképzőé, amely 1892-től végezte munkáját.

A Főgimnáziumi Zenekör az 1900/1901-es tanév kezdetén alakult meg. Vezető tanára Mácsai Sándor volt. Minden évben megválasztották a kör diákvezetőit: elnököt, titkárt, pénztárost, ifjúsági karmestert, választmányi tagokat. A két legfontosabb tisztség az elnöké és az ifjúsági karmesteré volt, akik —kevés kivétellel— a VII–VIII. osztályos tanulókból kerültek ki. A választásnál döntő szempont a hangszeres tudás volt. Mácsai vezetése idején az alábbi tanulók viselték az elnök és az ifjúsági karmester címet:

Tanév	Létszám	Elnök	Ifjúsági karmester
1900/1901	43	Bay József 8. o.	Tőkés Sándor 7. o.
1901/1902	hiányzik	Nagy Ervin 8. o.	Hajdu Miklós 8. o.
1902/1903	hiányzik	Váczy Ferenc 8. o.	Harsányi Géza 8. o.
1903/1904	21	Schenk István 8. o.	Oláh Béla 8. o.
1904/1905	30	Tatay Zoltán 8. o.	Mikó Imre 8. o.
1905/1906	21	A. Nagy Sándor 8. o.	Kányássy Jenő 8. o.
1906/1907	81	Vértessy István 8. o.	Nágel Zoltán 7. o.

Tanév	Létszám	Elnök	Ifjúsági karmester
1907/1908	26	Nágel Zoltán 8. o.	Kiss Aladár 8. o.
1908/1909	hiányzik	Fésüs Lajos 8. o.	Zsengellér Béla 6. o.
1909/1910	23	Bartha György 8. o.	Zsengellér Béla 7. o.
1910/1911	30	Zsengellér Béla 8. o. és Szabó Andor 8. o.	Szabó Andor 8. o.
1911/1912	30	Kósa Béla 8. o.	Béri István 8. o.
1912/1913	24	Fráter Iván 8. o.	Geiger Pál 6. o.
1913/1914	33	Szabó Gyula 8. o.	Magyari Kálmán 7. o.
1914/1915	24	Fehérvári Andor 8. o.	Gulyás István 8. o.
1915/1916	22	Nagy Andor 8. o. és Fodor László 8. o.	Barcsay László 7. o.
1916/1917	25	Barcsay László 8. o.	Páricsi Pál 5. o.
1917/1918	20	Bay Zoltán 8. o.	Páricsi Pál 6. o.
1918/1919	12	E három tanév értesítőjét csak utólag,	
1919/1920	16	rövidítve, 1941-ben jelentették meg,	
1920/1921	20	ezért a nevek hiányoznak belőlük.	
1921/1922	30	Blaskovics Ernő 8. o.	Kiss József 8. o.
1922/1923	33	Kardos Lajos 8. o.	Tankó Béla 7. o.
1923/1924	30	Thuróczi László 8. o.	Versényi György 5. o.
1924/1925	26	Szeremley József 8. o.	Bíró Lajos 7. o.

A létszámon legtöbbször a pártoló és a rendes tagok együttes számát kell értenünk. Ez az oka az 1906/1907-es év kiugró 81 főjének, ugyanis ekkor 60 pártoló tagja volt a körnek. A zenekar tagjainak átlagos létszáma 20 fő körül mozgott. A törzsgárdát mindig a Zenedében is tanuló diákok alkották. A megalakulás gondolatában és a működés folyamatosságában kulcsfontosságú volt, hogy a Zenedében órákat vevő diákok száma szinte mindig 10 felett volt.

Az indulásnál a Zenekör hangszerekkel való felszereléséhez az Önképzőkör pénztára járult hozzá.³³ Mácsai vezetése alatt a vonós hangszereken kívül cimbalom és zongora szerepelt a zenekarban mint kísérő hangszer. Hetente szerdán délután és vasárnap délelőtt próbáltak. Ezeken kívül „a tanárkar által hitelesített alapszabályok értelmében havonként tartott a kör közgyűléseket és választmányi üléseket a folyó ügyek intézésére”.³⁴ A zenekar szereplési lehetőségei ugyanúgy biztosítva voltak az Önképzőkör, az Ifjúsági Gyülekezet ünnepélyein, a tornavizsgán és az iskolai ünnepélyeken, mint az Énekkarnak, de ezek mellett még elmaradhatatlan szereplői voltak a cserkész-ünnepségeknek is. 1901/1902-ben Nagyszalontán az Arany János-ünnepélyen vettek részt, 1921/1922-ben pedig az Osváth Ödön tanár szervezte vidéki körúton jät-

³³ Ért. 1901/1902., 110.

³⁴ Ért. 1903/1904., 98.

szottak.³⁵ Az I. világháború alatt több jótékony célú hangversenyt rendeztek, melyek bevételét hadisegélyekre ajánlották fel.

Az Értesítők tanúsága szerint a zenekar repertoárja az alábbi művekből állt 1900–1924 között:

- Beethoven: V. zongoraverseny I. tétel
- Bellini: Bianca és Fernando – nyitány
- Brahms: Esti dal
- Csajkovszkij: Chanson triste
- Doppler F.: Vanda – részletek
Ilka – részletek
- Egressy B.: Serenad mauresque
Komáromi emlék
- Erkel F.: Bánk bán – részletek
Hunyadi László – részletek
- Ersfeld: Ballade
- Farkas Ö.: Románc
- Grieg: Norvég népdalok
- Gounod: Faust – részletek
- Indulók
- Lavotta: Magyar szerenád
- Mácsai S.: Arany János dalai
Históriás ének
Magyar dalok zenekarra
Petőfi nóták
Vörösmarty dalok
- Mendelssohn: Antigone op. 55. – színpadi zene
Charakterstücke op. 7.
- d' Ogyensky: Polonaise
- Régi magyar verbunkosok (Bihari, Csermák, Lavotta)
- Rossini: A tó tündére
- Sz. Nagy József: Bercsényi nótája
Kurucnóták
Visszaemlékezés

A századforduló ízlésének megfelelő vegyes repertoár jelzi a sokrétű feladatot, amelynek a zenekarnak meg kellett felelnie. Sem Mácsai, sem a tagok nem bújhattak ki a zenei közízlés kívánalmai alól.

Mint minden egyletnek a Kollégiumban, a Zenekörnek is volt Mácsai mellett felügyelő tanára, de rajta kívül a kör munkáját többen is támogatták a tanári karból, akik maguk is tudtak és szerettek muzsikálni. Ezért nem meglepő,

³⁵ Ért. 1901/1902., 116–117 és 1921/1922., 22.

hogy a zenekar nagy megmérettetéseinél ott ültek diákjaik között a tapasztalt zenészeknek számító tanárok: Jakucs István, dr. Radó Endre és U. Szabó Gyula.³⁶ Itt kell megemlítenünk még dr. Szeremley Béla nevét is, aki Jakucs Istvánnal együtt a későbbiekben is nagyon sokat tett a zenekarért. Mindketten évtizedeken át tagjai voltak a MÁV Filharmonikus Zenekarnak.

A Zenekör és az Énekkar is azzal a célkitűzéssel indult, hogy a zenei érzéket fejlessze. Többen is megpróbálkoztak a zeneszerzéssel is. Tatay Zoltán két alkalommal is közönség elé lépett saját szerzeményeivel: 1905. január 22-én az Önképzőkör már említett Csokonai-ünnepélyén Csokonai induló c. művét játszotta zongorán, majd május 14-én az Ifjúsági Gyülekezet záróünnepélyén az Oratóriumban hangzott el Erdős Károly versére írt vegyeskari műve, a Zengjünk hálaéneket!³⁷ Az 1905/1906-os tanévben A. Nagy Sándor 8. o. tanuló ért el szép eredményeket zeneszerzésből. 1907/1908-ban az Önképzőkör heti gyűléseire beadott munkák között ott találjuk Békési Sándor 8. o. tanuló kórusművét, amelyben Arany János balladáját, a Szondi két apródját dolgozta fel.

A zenében való elmélyülést a Zenekörön belül alakított kis együttesek szintén jól szolgálták. A vonósötösök, vonósnegyesek, triók lehetőséget adtak arra, hogy a diákok megismerkedjenek a zeneirodalom remekműveivel.

Óraadók Mácsai Sándor halála után

Az 1924/1925-ös tanév elején hirtelen meghalt Mácsai Sándor óráit Szűcs Gergely zenedei tanár (I–IV) és Nagy Sándor helyettes vallástanár (VI–VIII) között osztották meg. „Szűcs Gergely óraadó tanárunk már képzett és hivatásos zenész, aki ünnepélyeinken szép hegedűjátékával gyönyörködtette a hallgatóságot, s a zenekörrel saját átíratait is előadatta. Az énekkarban ugyanezt tette sikerrel Nagy Sándor.”³⁸

Tanév közben az Egyházkerületi Közgyűlés 1925. május 13–14-én tartott ülésén döntött a Gimnázium ének-zenetanári állásának ügyében. Tíz pályázó volt, közülük az igazgatótanács első helyen Árokháty Bélát, a budapesti Teológia ének-zenetanárát, második helyen Szigethy Gyulát, a Kántus praesesét, III. éves hittanhallgatót jelölte. Árokháty 4 szavazatot kapott, Szigethy pedig 10-et.³⁹

Az így megválasztott Szigethy Gyulát az Egyházkerület elnöksége ének-tanári oklevelének megszerzése végett az 1925/1926-os tanévre szabadságolta. Ezért ebben a tanévben Szűcs Gergely és Nagy Sándor mellett a Tanítóképzőben tanító Bodnár Lajost is felkérték óraadó tanárnak.⁴⁰

³⁶ Ért. 1913/1914., 213.

³⁷ Ért. 1904/1905., 82. és 85.

³⁸ Ért. 1924/1925., 21.

³⁹ *Tiszántúli Református Egyházkerület 1925. évi március és május havi Jegyzőkönyvei*. Kiadta: Révész Imre. 1925.; 43. és 46. szám a május 13–14-i Közgyűlésen

⁴⁰ Ért. 1925/1926., 23.

Nem szakadt meg az énekkar és a Zenekör munkája sem, Az énekkar létszáma 1924/1925-ben 62 fő volt, 1925/1926-ban pedig 42 fő. A Zenekörbe 1924/1925-ben 26-an, 1925/1926-ban pedig 28-an jártak.

Az 1925/1926-os tanévben lépett a rendkívüli tárgyak sorába a hegedű tanfolyam. A két lelkes tanár, Jakucs István és dr. Szeremley Béla 17 tanulóval, kezdő és haladó csoportban indította be a munkát heti 4-4 órában.⁴¹ A későbbiekben Szűcs Gergely és Péter Zoltán is segítették a tanfolyam munkáját.

Közben Szigethy Gyula 1926. március 24-én Budapesten képesítést nyert az énektanításra, így az 1926/1927-es tanévtől kezdte meg munkáját a Gimnáziumban. Mielőtt azonban rátérnénk az iskola harmadik énektanára munkájának ismertetésére, vessünk egy pillantást arra, milyen volt a tantárgy helyzete a két világháború között.

Az énekoktatás helyzete a középiskolákban a két világháború között

A középiskolai énektanítás helyzetéről kitűnő áttekintést adott Jakucs István a *Protestáns Tanügyi Szemle* 1932/1. számának 46-48. oldalán. Témánk feldolgozásában ennek menetét követtük.

„Az állami középiskoláknál az 1920-110, 491. V. számú rendelet rendeli el az énektanítást mint kötelező rendkívüli tárgyat, de csak az I–II. osztályban. Az 1924-es és 1926-os tantervből azonban teljesen hiányzik az ének [...] de az 1926-ban megjelent 1925-3753. eln. számú rendelet —mely a melléktárgyak tanítását szabályozza— újra az I–II. osztályba teszi, sőt a tantervét is megadja. Mint nem kötelező melléktárgyat bevezeti a III–IV. osztályba is ‘énekyakorlat’ címen.

Az evangélikus iskolákban az évvégi értesítők szerint legtöbbször az I–IV. osztályokban van énektanítás, kivéve a budapesti leányközépiskolát, ahol csak I–II. osztályban van ének, s végül a szarvasiban nincs az értesítőben semmi közölvé.”⁴²

Református középiskoláinkban a Konvent által 1909-ben bevezetett tanterv heti 12 órában állapította meg az énektanítást. Sajnos a feltételek nem mindenütt voltak olyan jók, mint Debrecenben, s teljes mértékben bevezetni nem mindenütt tudták.

Az 1928-as „új állami tanterv [...] a református középiskolákat nehéz feladat elé állította, amennyiben az óraszámot nemhogy csökkentette volna, de még felemelte, pl. III–IV. osztályban 30-ra, s így a református iskoláknál a két énekórával 32 rendes óra lett. Ezzel foglalkozik a Konvent 1928-176. számú határozatában: ismét hangoztatja az énektanítás fontosságát ‘Református egyházunk sem egyházi, sem általános műveltségi szempontból nem mondhat le

⁴¹ Uo. 17.

⁴² *Protestáns Tanügyi Szemle* VII (1933) 12. szám, 364.

arról a kötelező tradíciójáról, hogy az énekelméletet az I–IV., az egyházi éneket az I–VIII. osztályokban továbbra is taníttassa a maga középiskoláiban. [...] Nem adhatja fel az ének- és zenetanításra vonatkozó évszázados gyakorlatát' ezért újra kötelezi az összes középiskolákat az éneknek a régi óraszámában való tanítására. Azonban annyiban eltér az 1909-es tantervtől, hogy csak az alsó osztályok egyik óráját nevezi énekelméletinek, a másik órát és a felső osztályok óráit egyházi énekeink tanítására jelöli ki [...] a tantervben általános és magyar zenetörténet is szerepel a két felső osztályban."

Jakucs István az 1929/1930–1930/1931 évi értesítők adataiból az alábbi helyzetképet adta református középiskoláinkról:

a. Teljesen követték a konventi tantervet: Debrecen, Sárospatak, Karcag, Mezőtúr, Csurgo, Hajdúböszörmény, Szeghalom, Hódmezővásárhely.

b. A Konvent 1928-as határozatához alkalmazkodtak: Kisújszállás, Debrecen leánygimnázium, Nagykőrös, Miskolc reálgyimnázium, Hajdúnánás.

c. I–VI. osztályig van énektanítás Pápán.

d. I–IV. osztályig: Budapest fiú-, Baár Madas leánygimnázium, Miskolc leánygimnázium, Kecskemét leánylíceum.

e. Csak két osztályban van ének: Gyöngyös, Kiskunhalas, Kunszentmiklós, Kecskemét.

f. I–VIII. osztályig csak négy énekóra van Békésen.

Hogy ez a belső szemléző által adott helyzetkép mennyire józan és mértéktartó, azt bizonyítja két másvallású szaktektentély nyilatkozata. Az egyik az Országos Evangélikus Tanáregyesület 1933. évi közgyűlésén hangzott el Králik Jenő jelentésében: „Protestáns középiskoláinkat nézve az énekközpontú jobb helyzetben a református iskolákban van. A Konvent mind a nyolc osztály számára előírja az énektanítást. Azonban ennek a rendelkezésnek az évvégi értesítők alapján csak 9-10 iskola tesz eleget. Az evangélikus középiskolákban a helyzet nem ilyen kedvező.”

A katolikus Harmat Artúr hasonlóan nyilatkozott egyik tanulmányában: „Katolikus gimnáziumainkban állunk az éneket illetően a legrosszabbul. A középiskola —réggi tradícióival szemben— hivatalosan, vagyis tervszerűen zeneellenes. Csak legújában kapott az ének a legelső osztályokban heti 1-2 órát, amivel azonban a mai művelt ember korszerű zenei igényeit aligha fogja kielégíteni tudni. Katolikus gimnáziumaink, amelyeknek pedig a magyar egyházzenei reformban is az élen kellene járniok, ott tartanak és csupán csak azt a tantervi keretet töltik be, mint az állami iskolák. Sajnos, ez semmiképp sem dicsérhető szerénység! A protestáns gimnáziumokban sokkal jobb a helyzet, ott nyolc osztályon keresztül vitt rendszeres énektanítás folyik. Legalább ennyire az elérésére kellene a katolikus középiskoláknak is törekedniök.”⁴³

⁴³ Harmat Artúr emlékkönyv. Budapest 1985. 71.

Különösen a Harmat Artúrtól idézett sorok mutatnak rá arra a jelentős különbségre, amely az állami és egyéb egyházi iskolákkal szemben is mutatkozó református gimnáziumaink énekkortatási szintjében.

Az 1930-as évek fordulópontot jelentettek nemcsak a magyar zenében, hanem az ének- és zenepedagógia terén is. Kodály Zoltán és tanítványai hatására új elvek, metódusok kerültek előtérbe, amelyek elsőként találtak visszhangra református iskoláinkban.⁴⁴

Szigethy Gyula (1904–1986)

A Gimnázium tanára: 1925–1948.

Szigethy Gyula 1904. május 25-én született Gebe községben (ma Nyírkáta), ahol apja református lelkész volt. A zenéhez már gyermekkorában vonzalmat érzett, s ez a falu kántor-tanítójának is feltűnt. Szolmizálni tanította, ahogy azt ő Léván a református kollégiumban tanulta (ritka dolog volt abban az időben!), majd következett a harmóniumozás. Amikor a debreceni Kollégiumba került, akkor Mácsai már egy jó zenei alapokkal bíró tanítvánnyal foglalkozhatott tovább. Mácsainak igen nagy hatása volt Szigethy Gyulára. Elmaradhatatlan tagja lett a gimnáziumi ének- és zenekarnak. Zongorázott és hegedült. Mindezek ellenére nem gondolt arra, hogy zenei pályát válasszon. Mérnök szeretett volna lenni, de a család anyagi helyzetére való tekintettel nem jelentkezett az egyetemre. Teológus lett. 1924-ben váratlanul meghalt Mácsai és ez döntő fordulatot hozott életében. Az Egyházkerület őt választotta meg a gimnázium ének-zenetanárának és a Kántus karnagyának. 1926-ban szerezte meg a budapesti Zeneművészeti Főiskolán a középiskolai énektanári oklevelet. Tanára volt többek között Járay Janetschek István, Molnár Antal és Szabolcsi Bence. A tanulmányi szabadság után, 1926 őszén kezdte meg a tanítást. 1929-ben szerezte meg lelkészi oklevelét.

A debreceni kóruskultúra kialakításában nagy szerepet játszott. A vezetése alatt álló énekkarok komoly művészi eredményeket értek el. Élete különösen a Kántussal (1924–1965) és az Egyetértés Dalegylettel (1924–1964) forrt össze, de hosszabb-rövidebb ideig karnagya volt a Kossuth Dalkörnek, a Mácsai Dalkörnek, A Postás Dalkörnek, a Rendőrség Énekkarának, a Független Művelődési Mozgalom Vegyeskarának és a Szenczi Molnár Albert ének- és zenekarnak. Értékes díjak, sikeres hangversenyek jelzik kórusainak eredményes munkáját. Aktív tagja volt a debreceni daloskerületnek, melynek éveken át elnökségi tagja és társkarnagya volt.

Zeneszerzéssel is foglalkozott. Művei között találunk népdal-feldolgozásokat, versmegzenésítéseket, átiratokat. Előszeretettel dolgozott fel bibliai zsolnárokat három, négy és hat szólamban, zenekari kísérettel. Egyedülálló vállal-

⁴⁴ *Confessio* 1982/2. szám, 78–85. és 1982/4. 98–107.

kozása volt az új énekeskönyvünk (1948) megjelenése után az összes dicséret énekkari feldolgozásának elkészítése gyülekezeti kórusok számára. Írt még zenekari- és zongoraműveket.

A Református Gimnáziumban 1948-ig tanított. Egy tanévet töltött a Kálvin téri Általános Iskolában és hármát a Fűvészkertiben. 1952–1959: a Tanítóképző Intézet tanára volt, majd nyugalmomba vonulásáig (1968) a KLTE Gyakorló Gimnáziumában folytatta tanári működését.

A Kollégiumhoz 1948 után is több szállal kötődött. Továbbra is vezette a Kántust, óraadó volt a Teológián, részt vett az Országos Kántorképző Tanfolyam munkájában, és amíg ereje engedte, a gimnáziumi Kántorképzőn is oktató volt (1966–1985).

Munkásságáért megkapta a Szocialista kultúráért kitüntetést, életművéért pedig 1985 októberében a Csokonai-díjat vehette át.

1986. február 24-én halt meg Debrecenben.

Szigethy Gyula tanári munkája a Gimnáziumban

Szigethy Gyula két zenei korszak határán kezdte meg tanári pályafutását. Ez adta munkájának nehézségét, de egyben szépségét is. Miközben diákjait nevelte, maga is alakult. A harmincas években Kodály és Bartók munkássága nyomán kivirágzott magyar zene őt is megérintette. Ezt nem csak a Kántus, az Egyetértés Dalegylet és a Gimnázium Énekkarának repertoárja szemlélteti, hanem ez a tanítás terén is megmutatkozott.

A szolmizáció és a népdal-tanítás alapjaiban változtatta meg az énektanítást a gimnáziumban. A magyar népdalok már Mácsait is foglalkoztatták és fel is dolgozta azokat, de a harmincas években sokkal erősebben és nagyobb méretekben vált a magyar népdal a kollégiumi ifjúság körében ismertté. Szigethy Gyula tanárságának eredményét sejteti, hogy 1937/1938-ban a gimnáziumi Önképzőkör behatóan foglalkozott a magyar népzenevel, különösen a népballadákkal, Kodály és Bartók feldolgozásaival.⁴⁵ 1939/1940-ben öt önképzőköri összejövetelen rendeztek népdaltanulást.⁴⁶ Ugyanebben az évben a Csokonai Színházban december 14–15-én rendezett ünnepélyen „A magyar múlt dalban, versben” című összeállítás gerincét a népdalok adták: dallam-párhuzamok, népi dallamaink ázsiai gyökereinek bemutatása, régi gyermekjátékok, regős énekek stb.⁴⁷ A példák sorába tartoznak bele a balladajátékok, amelyeket a gimnazisták nagy sikerrel adtak elő a negyvenes években („Csáki bíró leánya”, „Borsos Sándor”). Nagy érdeme volt ezekben is a hangszerelést végző Szigethy Gyulának. „A szép, régi magyar melódiák, a népi operák (balladajátékok) a becsületes, tüzes, férfias betyár- és toborzótáncok mély ha-

⁴⁵ Ért. 1937/1938. 54.

⁴⁶ Ért. 1939/1940. 45.

⁴⁷ Uo.

tással voltak a nagyszámú, a termet mindkét nap zsúfolásig megtöltő közönségre. Ifjúságunk nemes vállalkozását, úttörő munkáját hálásan jutalmazták” — írja az iskola krónikása az 1942. március 25–26-án tartott előadásokról.⁴⁸

Vitathatatlan tény, hogy Debrecenben a nagy áttörést Horváth Károly vezette az új magyar zene megkedveltetésében, elfogadtatásában, amikor a Dóczy Intézet énekkarával bemutatta Kodály műveit, de rögtön utána Szigethy Gyula nevét is meg kell említenünk, aki a Kollégium falain belül kezdte megszerettetni a magyar népdalt és a kortárs zenét.

Ének-zenéből Szigethy tanársága idején került bevezetésre az első tankönyv a Gimnáziumban, amely a VII–VIII. osztályban folyó zenetörténet-tanítást segítette. Nagy Sándor vallástanár 1930-ban adta ki „Rövid zenetörténet” című munkáját a református gimnáziumok VII–VIII. osztálya, valamint a református teológiák használatára, a Konvent 1908. évi tanterve alapján. Az „Általános zenetörténet” című részekben a szerző eleget tett a maga által támasztott követelményeknek: röviden, világosan mutatott rá a zenei irányok fejlődésére és a kiemelkedő mozzanatokra. A tankönyvet az 1930/1931-es tanévtől kezdték használni.

Az énekórákon még mindig nem volt mit a diákok kezébe adni. Találunk azonban itt is új eszközt: a gramofont. Hogy milyen gazdag lemeztára volt az iskolának a II. világháború előtt, arra csak következtethetünk abból az adatból, hogy az ének-zene szertár 1945 után összeállított leltára szerint csak az eltűnt művészlemezek száma 120 db volt!⁴⁹ A zenehallgatásra, amelyek szerves részei voltak az óráknak, Szigethy nagy hangsúlyt helyezett. 1939/1940-ben például 77, hanglemezen található mű magyarizációját készítette el.

Az énekórákon 1934-től kezdve folyamatosan került bevezetésre a Harmat Artúr és Karvaly Viktor szerkesztette „Magyar fiúk nótáskönyvé”-nek négy kötete. A két kítűnő pedagógus 1927-től jelentette meg a nótáskönyveket, a fiúkét négy, a lányokét három kötetben. A szerzők a legmesszebbmenőkig figyelembe vették a népdalgyűjtés eredményeit, és bátran üzentek hadat minden magyartalan zenének.

Az előzőekhez képest a tananyagban mindössze egy változás tapasztalható: kissé visszaszorult az összhangzattan tanulása.

Szigethy Gyula tanársága utolsó évében vezette be a Gimnázium alsóbb osztályaiban Kerényi–Rajeczky Énekes ABC-jét.

Szigethy Gyula több mint 20 éves tanári munkája nyomán átformálódott a Gimnázium és az egész Kollégium zenei élete. Ez a formálódás nem mindig ment könnyen. A fiatal tanárnak sok hamis előítéletet kellett legyőznie a haladás érdekében. Segítette ebben csendes alázata, találékonysága és talán ami a legfontosabb volt: a zene meggyőző ereje.

⁴⁸ Ért. 1941/1942. 52.

⁴⁹ Ért. 1945/1946. 59.

Az Énekkar és a Zenekar munkája

Szigethy Gyula két átmeneti év után, 1926. szeptemberében vette át az ének- és zenekar vezetését.

Az Énekkarban már az első tanév olyan eseményt hozott, amely jelezte az új lendületet, a bátor kezdeményezést, a kibontakozás reményét. 1927. május 24–25-én részt vettek a Budapesten rendezett országos középiskolai énekversenyen 40 taggal, ahol a második csoportban a legjobbak lettek.⁵⁰ Ez az eredmény nem csak a karnagynak és kórusának hozott elismerést, hanem megtörte a fiatal tanár iránti bizalmatlanságot is az idősebb kollégákban.

Mindkét együttesben megnövekedett a létszám:

Tanév	Énekkar	Zenekar
1926/1927	120	25
1927/1928	120	20
1928/1929	80	24
1929/1930	146	40
1930/1931	95	38
1931/1932	103	44
1932/1933	120	45
1933/1934	113	42
1934/1935	123	44
1935/1936	160	47
1936/1937	110	44
1937/1938	104	46
1938/1939	80	35
1939/1940	108	31
1940/1941	100	30
1941/1942	90	29
1942/1943	80	32
1943/1944	89	28
1944/1945	-	-
1945/1946	-	-
1946/1947	100	-
1947/1948	140	-

A megszokott szereplési lehetőségek mellett újak is adódtak: a Kálvinisták Templomegyesületében, a Kántus hangversenyein, ahol a gimnáziumi ének- és zenekar együtt lépett közönség elé. Az Énekkar a harmincas évek végétől bekapcsolódott az Éneklő Ifjúság mozgalomba. Több alkalommal énekeltek

⁵⁰ *Ért.* 1926/1927. 41.

együtt a Dóczy Intézet leánykarával és élénk kapcsolatot tartottak fenn a nyíregyházi evangélikus gimnázium ének- és zenekarával (cserekoncertek, közös ünnepélyek stb.).

A kórus repertoárja alaposan megváltozott. Csak elvétve találunk pár romantikus művet, mert döntő többségében régi mesterektől és kortárs magyar zeneszerzőktől énekeltek. (Ádám Jenő, J. S. Bach, Bárdos Lajos, Beethoven, Bizet, Buchananus, Erkel, Graff K., Halmos L., Hassler, Händel, Kodály, Maróthi Gy., Praetorius, Révffy, Strauss R., Szabó Emil, Szigethy Gyula, Szűcs Gerely, Tinódi, Verdi, Veress Sándor műveit énekeltek.)

Az énekkar 1945 előtti legemlékezetesebb szereplése két olyan hangversenyhez fűződik, amelyen több kórossal is együtt szerepeltek. 1939. május 14-én a Nagytemplomban a Dóczy Intézet két kórusával, a Kántussal, a Tanítóképző és a Református Polgári Iskola énekkarával együtt énekeltek azon a hangversenyen, amelyet a Kollégium fennállásának 400 éves és a Kántus fennállásának 200 éves évfordulója alkalmából rendeztek. Az előbb 1938. október 4-re tervezett hangversenyért Jakucs István (Kodály Zoltán Eötvös-kollégiumi évfolyamtársa) fáradt a legtöbbit; aki „a sok feltornyosuló akadályt szívós elszántsággal legyőzve, mégis megrendezte a jubileumról elmaradt országra szóló gyönyörű ünnepi hangversenyt, melynek kiemelkedő száma volt Kodály Psalmus Hungaricusának művészi előadása.”⁵¹ Eredetileg maga Kodály vezényelte volna az előadást, de betegsége megakadályozta ebben.

A másik jelentős esemény is Kodály nevéhez fűződik. Ami elmaradt 1939 májusában, létrejöhett 1943. május 8-án, amikor a 60 éves Mestert a debreceni református és római katolikus iskolák kórusai együtt köszöntötték. A Gimnázium énekkara ekkor egy népdalcsokrot és a Horatius-kórust énekelte.⁵²

A háború után, 1946 őszén alakult újra az énekkar és Kodály Weöres Sándor versére írt művét, az „Öregek”-et tanulták meg először.

A Szigethy Gyula tanársága alatti időben érdekesen alakult az Önképzőkör zenéhez való viszonya. Néhány adattal utaltunk már erre: de még meggyőzőbbek az alábbiak:

1930/1931: „Különösen szembetűnő [...] a fejlődés a kör zenei életében, mivel az idén soha nem tapasztalt számmal szerepeltek hegedűseink és kiváló zongorázóink. Jellemző, hogy míg ezelőtt csak minden ötödik-hatodik ülésen volt zeneszám, addig az elmúlt évben minden ülésen ketten szerepeltek, illetve játszottak hegedűn vagy zongorán.”⁵³ 1932/1933: 28 zenei szereplés a gyűléseken. 1933/1934: 59(!) zeneszám hangzott el. 1935/1936: külön koncert-üléseket rendeztek, 1936/1937: a diákok beadott pályamunkái között 10 zenemű és 2 zeneesztétikai előadás volt benevezve.

Az Önképzőkör zenei arculatának kialakításában nagy szerepet játszott Szigethy több tehetséges tanítványa, de különösen is Ujfalussy József, aki ek-

⁵¹ *Ért.* 1939/1940. 3.

⁵² *Énekszó* 1943. 6. szám, 1034. és *Ért.* 1942/1943. 39.

⁵³ *Ért.* 1930/1931. 45.

kor indult zeneesztétikai és zenetörténeti pályáján, és akit az Önképzőkör 1937/1938. évi elnökekül választott. A VIII. osztályos Ujfalussy is így összegezte az Önképzőkör évi munkáját: „Évi programunkban nagy súlyt helyeztünk a tagok zenei ízlésének, műveltségének a fejlesztésére. Ezért az önálló zene-számokon kívül gramofon-lemezek is kerültek bemutatóra, mindig egy szakavatott előadó kommentálásával egybekötve. Így ismertettük a magyar népzene kincseit Kodály és Bartók feldolgozásában, népballadáinkat, humoros dalainkat; ismertettük Schubertet, Schumann-t és Mozartot.”⁵⁴

Ennek a zenei fellendülésnek a háttérében ott volt a zenekar megerősödése is. A Szigethy Gyula vezetése alatti 18 év legnagyobb eredménye, hogy a vonózenekar előbb fúvósokkal, majd ütőhangszerekkel kiegészülve, szimfonikus zenekarrá fejlődött.

Az egyre bővülő zenekar egyre több zenészt igényelt, ezért alaposan felduzzadt a Zenedébe járók száma. Több éven keresztül 14-15 tanuló járt fúvós hangszereket tanulni a Zenedébe. A vonósok közül is voltak zenei növendékek, de legtöbbször arra a hegedű-tanfolyamra jártak, amelyet felváltva vezetett Szűcs Gergely, Jakucs István, Szeremley Béla és Péter Zoltán.

A zenekar 1935–1943 között élte fénykorát. Az 1936/1937-es tanév összefoglalásában ezt olvashatjuk: „A sok pompás vonósjátékoson (Szatmáry Endre, Agárdy Lajos, Kiss Ernő stb.) kívül meg kell említeni Ujfalussy József (fuvola), Varga Elemér, Kocsár Károly (oboa), Lénárt Elek (vadászkürt) neveit, akik a Szenczi Molnár Ének- és Zenekari Egyesület hangversenyein is közreműködtek. Ők valóban a jövő reménységei.”⁵⁵

1925–1943 között a repertoár sokat bővült, de megmaradt a vegyes kép. Az operarészletek és verbunkosok mellett több lett a Mozart-, Beethoven-, Schubert- és Liszt-mű. Játszottak részleteket Kodály Hány-jából, és megtanulták Dohnányi Rurallia hungarica-ját és Bartók Este a székelyeknél című művét.

Amint a fentiekben közölt létszámkimutatásból is látszik, a zenekar és az énekkar a háború alatt szünetelt, de amíg az énekkar a háború utáni első tanévben megalakulhatott, addig ezt a zenekar nem tehetette meg, mert a hangszerek hét kivételével mind elpusztultak. Az anyagi helyzet lehetetlenné tette az újraalakulást, s azóta is mind a mai napig hiányzik az egész Kollégium zenei életéből az ifjúsági zenekar.

Kevés iskola büszkélkedhetett a múltban is zenekarral, de ma még kevesebb, ezért nem szükségszerű az, hogy a háború miatt elhallgatni kényszerült gimnáziumi zenekar mindörökre néma maradjon. Az 1943-ban megszakadt dallam még folytatódhat...

⁵⁴ Ért. 1937/1938. 54.

⁵⁵ Ért. 1936/1937. 96.